

Elżbieta Papiór*, Martyna Roszkowska**

ZAUFANIE MŁODZIEŻY LICEALNEJ DO INSTYTUCJI

W literaturze socjologicznej wyrażane są poglądy, że kluczem do sprawnej demokracji jest budowanie społecznego kapitału. Odnosi się on do takich cech organizacji społeczeństwa jak zaufanie, normy społeczne, powiązania i sieci, obywatelskie zaangażowanie. Mogą one zwiększyć sprawność społeczeństwa i ułatwić skoordynowane działania w jego obrębie. Zasadniczym składnikiem kapitału społecznego jest zaufanie społeczne¹. Zdaniem F. Fukuyamy poziom zaufania istniejący w społeczeństwach wzmacnia ich dobrobyt i możliwości konkurowania z innymi².

Znawcy przedmiotu wymieniają funkcje, jakie pełni zazwyczaj kultura zaufania. Należą do nich: 1) wyzwalanie i mobilizowanie ludzkiego działania, uwalniające kreatywną, swobodną, innowacyjną, przedsiębiorczą aktywność; 2) wzmacnianie prospołeczności, zachęcanie do zaangażowania w różne stowarzyszenia i w ten sposób wzbogacanie sieci międzyludzkich więzi, rozszerzanie pola interakcji i pozwalanie na większą zażyłość kontaktów interpersonalnych. E. Durkheim określił tę funkcję jako „gęstość moralną”, a współcześni autorzy opisują ją jako „kapitał społeczny”, „spontaniczną prospołeczność” lub „obywatelskie zaangażowanie”; 3) wzmacnianie tolerancji i akceptacji obcych, umożliwianie rozpoznawania różnic kulturowych; 4) wzmacnianie więzi jednostki ze wspólnotą (rodziną, narodem, Kościołem

***Elżbieta Papiór** – dr, adiunkt w Zakładzie Metodologii Badań Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego. Swoje zainteresowania badawcze koncentruje wokół problemu socjalizacji młodzieży małego oraz średniego miasta na pograniczu zachodniej Polski. Była członkiem zespołu naukowego, który realizował międzynarodowe programy panelowych badań empirycznych młodzieży małego miasta po rozpoczęciu procesu przemian ustrojowych w Europie Środkowej i Wschodniej i po zjednoczeniu Niemiec oraz socjalizacji młodzieży gimnazjalnej miasta średniego.

****Martyna Roszkowska** – dr, adiunkt w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego. W swoich zainteresowaniach naukowo-badawczych skupia się na problematyce młodzieży, socjologii rodziny i edukacji. W sposób szczególny interesuje się edukacją europejską i socjalizacją polityczną młodzieży.

¹Por.: R. D. PUTNAM, *Demokracja w działaniu*, tłum. J. Szacki, Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”, Kraków 1995, s. 258-265.

²F. FUKUYAMA, *Trust: the Social Virtues and the Creation of Prosperity*, New York 1995; [za:] P. SZTOMPKA, *Zaufanie, nieufność i dwa paradoksy demokracji*, [w:] *Socjologia. Lektury*, red. P. SZTOMPKA, M. KUCI, Kraków 2007.

itp.), przyczynianie się do wzmocnienia poczucia tożsamości i wytwarzanie silnej solidarności zbiorowej, prowadzącej do współpracy i wzajemnej pomocy³.

W demokracji ważne jest, by współobywatele obdarzali zaufaniem nie tylko siebie, ale także demokratyczne instytucje polityczne i społeczne związane z władzą wykonawczą (rząd, policja, wojsko), ustawodawczą (parlament), sądowniczą (prokuratura, sądy, trybunał konstytucyjny) oraz partie polityczne. Zaufanie obywateli do tych instytucji jest wyrazem aprobaty ich właściwego funkcjonowania, właściwej proporcji w podziale władzy i jest dowodem określonego stopnia kultury politycznej społeczeństwa pretendującego do miana obywatelskiego⁴.

Badania nad młodzieżą polską wskazują, że młodzi ludzie mają dość krytyczny ogląd rzeczywistości społeczno-politycznej. W świetle wyników badań przeprowadzonych w latach 1998-2000 pod auspicjami Międzynarodowego Stowarzyszenia Oceniania Osiągnięć Edukacyjnych, dotyczących orientacji w życiu społeczno-politycznym i akceptacji instytucji demokratycznych, najwięcej nastolatków i to zarówno wśród czternasto-, jak i siedemnastolatków, ufało w tamtym czasie swoim rządom w Danii, w Szwajcarii, najmniej w Słowenii i Rosji. Młodzież polska znalazła się poniżej średniej. W rankingu instytucji cieszących się zaufaniem na dole listy znalazły się, bez względu na miejsce zamieszkania młodzieży, instytucje władzy: parlament, rząd, partie polityczne⁵. Międzynarodowe badania są o tyle ciekawe, że pozwalają spojrzeć na młodzież w sposób bardziej obiektywny, na szerszym tle porównawczym, w kontekście wyników zgromadzonych poza granicami kraju. Podobnych danych dostarczają nam badania wykonane na gruncie lokalnym (zob. np. CBOS 1994, CBOS 2004; Grabowska 1999; Roszkowska 2005 i in.)⁶. Młodzież generalnie jawi się w nich jako zniechęcona do polityki i przejawiająca niskie zaufanie do instytucji, które stanowią kluczowe elementy demokratycznego ładu politycznego.

³P. SZTOMPKA, *Zaufanie, nieufność i dwa paradosy demokracji*, [w:] *Socjologia...*, op. cit., s. 400.

⁴W. BOKAJŁO, *Spółeczeństwo obywatelskie: sfera publiczna jako problem teorii demokracji*, [w:] *Spółeczeństwo obywatelskie*, red. W. BOKAJŁO, K. DZIUBKA, Wyd. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2001.

⁵OSIAG, Rok 2005. *Młodzi Polacy jako obywatele (analiza potencjału i możliwości społeczno-politycznych)*, oprac. G. GÓRNY i in., Instytut III Rzeczypospolitej. Ośrodek Studiów i Analiz Gospodarczych, Gdańsk-Warszawa 2002.

⁶CBOS, *Młodzież o polityce*, sierpień Warszawa 1994; M. GRABOWSKA, *Poza polityką i demokracją*, [w:] *Młodzież szkolna o rynku i demokracji*, red. K. KOSEŁA, wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 1999; CBOS, *Raport: Opinie i diagnozy nr 2. Młodzież 2003*, Warszawa 2004; M. ROSZKOWSKA, *Postawy młodzieży Szkolnych Klubów Europejskich wobec społeczeństwa obywatelskiego*, Wyd. Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2005.

W artykule prezentujemy wyniki badań, które zostały przeprowadzone w 2006 roku wśród uczniów klas maturalnych. Ukazujemy stosunek młodych, wchodzących w życie ludzi do instytucji społeczno-politycznych oraz różnice w postrzeganiu tych instytucji przez młodzież uczącą się w „elitarnych” zielonogórskich liceach i uczniów z innych szkół ogólnokształcących. Na podstawie posiadanej wiedzy zakładamy, że młodzież ucząca się w liceach elitarnych częściej przejawia postawy prodemokratyczne niż młodzież z pozostałych liceów, a to może się wiązać z większym zaufaniem do instytucji społeczno-politycznych.

„Elitarność” szkół została określona przez autorki na podstawie ogólnopolskiego rankingu szkół ponadgimnazjalnych, dokonanego w oparciu o osiągnięcia przez uczniów wyniki w nauce. Ranking został zamieszczony na łamach „Rzeczpospolitej” w styczniu 2007 r. Spośród zielonogórskich szkół średnich znaczące miejsca zajęły dwa licea: I LO im. E. Dembowskiego oraz V LO im. K. Kieślowskiego. W województwie lubuskim zajęły odpowiednio miejsca drugie i szóste, natomiast w Zielonej Górze osiągnęły dwie czołowe pozycje.

Kapituła Ogólnopolskiego Rankingu Szkół Ponadgimnazjalnych 2007 jako kryterium wyboru najlepszych brała pod uwagę sukcesy uczniów w trzydziestu ogólnopolskich olimpiadach przedmiotowych. W rankingu znalazły się szkoły, które miały co najmniej dwóch laureatów lub finalistów, przy czym laureaci byli punktowani podwójnie w stosunku do finalistów. Aby uniknąć premiowania dużych szkół uwzględniono także liczbę uczniów w szkole (Rzeczpospolita 2007)⁷.

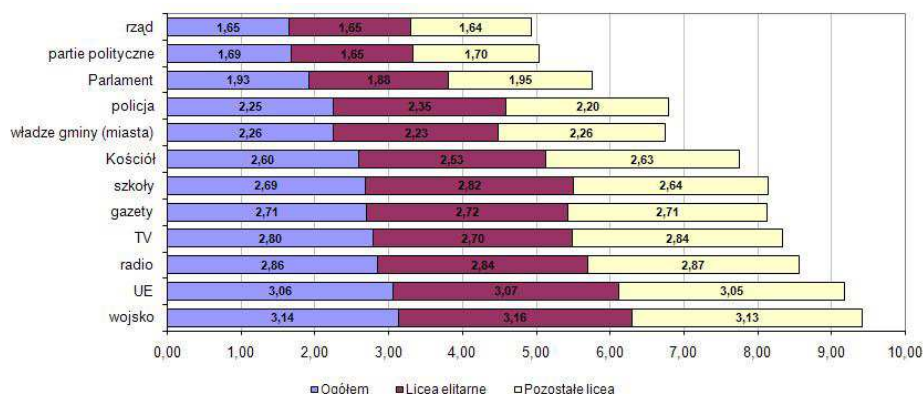
Badaniami objęto 628 uczniów, z tego 181 to uczniowie liceów elitarnych i 447 pozostałych liceów. Większość stanowiły dziewczęta – 65,2%, chłopców było 34,8%. W liceach elitarnych i pozostałych odsetki dziewcząt (68,0%:64,2%) i chłopców (32,0%:35,8%) były zbliżone.

Wśród rodziców maturzystów obu kategorii liceów występują znaczące dysproporcje w wykształceniu. Ponad połowa matek (55,6%) i ojców (53,6%) uczniów liceów elitarnych legitymuje się wykształceniem wyższym. Natomiast wśród rodziców uczniów pozostałych liceów wyższe wykształcenie posiada mniej niż jedna trzecia (matki – 31,8%; ojcowie – 28,8%). Wśród matek uczniów liceów elitarnych osób z niskim wykształceniem (podstawowe i zawodowe) jest ponad dwukrotnie mniej (4,4%) niż wśród matek uczniów z pozostałych szkół (10,4%). Podobną prawidłowość można zauwa-

⁷Liczbę punktów rankingowych obliczono w oparciu o wzór: $W = (2 \times L + F) \times O / U$, gdzie: W – punkty rankingowe; L – liczba uczniów w szkole, którzy uzyskali tytuł laureata; F – liczba uczniów w szkole, którzy uzyskali tytuł finalisty; O – liczba olimpiad, w których uczniowie uzyskali tytuły finalistów i laureatów; U – liczba uczniów danej szkoły w roku szkolnym 2005/2006.

żyć wśród ojców badanych maturzystów (licea elitarne 12,3%, pozostałe licea 28,8%). Prawie połowa licealistów to mieszkańcy Zielonej Góry (48,5%). Wśród uczniów liceów elitarnych jest nieco więcej zielonogórzan (54,2%) niż w wśród uczniów pozostałych liceów (46,1%).

Oceny zaufania badanych do instytucji dokonano w oparciu o deklaracje młodzieży odnoszące się do dwunastu instytucji politycznych i społecznych. Badani mogli określić stopień zaufania poprzez wybór jednej z następujących odpowiedzi: 1 – *nigdy*, 2 – *tylko czasami*, 3 – *przeważnie, większość czasu*, 4 – *zawsze*, 5 – *nie wiem*. Na podstawie odpowiedzi respondentów (po wyłączeniu odpowiedzi *nie wiem*) ustalono przeciętne zaufanie do poszczególnych instytucji społecznych dla ogółu badanych oraz uczniów liceów elitarnych i pozostałych liceów (wykres 1).

Wykres 1. Zaufanie do organizacji społecznych.

Wartość 1 odpowiada brakowi zaufania, a wartość 4 oznacza całkowite zaufanie. Wśród prezentowanych na wykresie instytucji nie ma takich, które zostały obdarzone przez badanych pełnym zaufaniem. Ogół respondentów największym zaufaniem obdarzył wojsko i Unię Europejską. Na kolejnych pozycjach znalazły się wiadomości w radio, TV, wiadomości w gazetach, szkoły i Kościół. W przypadku wojska i UE zaufanie przekracza wartość 3, co oznacza, że licealiści ufają im przeważnie, a zaufanie do pozostałych instytucji jest większe niż 2,5 (*2=tylko czasami*) i mniejsze niż 3. Można więc uznać, że zaufanie do tych instytucji zbliża się w mniejszym bądź większym stopniu do wartości *przeważnie, większość czasu*.

Najmniejszym zaufaniem cieszą się rząd, partie polityczne i parlament. Zaufanie do tych instytucji nie przekracza wartości 2. Wśród wyborów respondentów najczęściej było takich, które informują, iż badani tylko czasami

ufają tym instytucjom, ale także wiele wskazujących, że nie ufają im nigdy. Inne wybory pojawiały się sporadycznie. Pozwala to wnioskować, że te instytucje są postrzegane jako nie najlepiej służące społeczeństwu.

Niskie zaufanie do partii politycznych pokrywa się też z negatywnymi ocenami ich działalności. Na pytanie: „Czym, Twoim zdaniem, zajmują się przede wszystkim istniejące w Polsce partie polityczne?”, 83,7% badanych licealistów stwierdza, że „walczą o „stołki” i osobiste korzyści”. Opinie te dzielą uczniów obu typów szkół (licea elitarne – 88,8%; pozostałe – 81,7%). Zaledwie 1,7% uczniów szkół elitarnych i 4,1% pozostałych liceów stwierdza, że partie reprezentują interesy wyborców. W swych wypowiedziach podkreślają walkę członków partii o własne interesy, intratne stanowiska, zwracają uwagę na chaos, brak zgody między partiami, brak zainteresowania losem ludzi i dobrem państwa. Oto niektóre wypowiedzi ilustrujące ten stan rzeczy:

- *Afery zaistniałe na polskiej arenie politycznej wskazują na to, iż parlamentarzyści walczą o stołki, o osobiste korzyści dla swych przywódców.*
- *A co tu uzasadniać? Wystarczy włączyć „Wiadomości” albo „Fakty” w TVN, żeby zobaczyć, co się dzieje.*
- *Brak reform, zamiast tego korupcja polityczna dla utrzymania się przy władzy.*
- *Brak relacji z wyborcami świadczy o tym, że docelowo nie zmierzają do niczego.*
- *Brak zainteresowania sprawami ludu.*
- *Brakuje jedności wśród rządzących.*
- *Cały czas się słyszy o jakiś przekrętach, rzadko dotrzymują obietnic, a wręcz zmieniają poglądy.*
- *Celem polityków są własne profity płynące z polityki.*
- *Chaos polityczny, afery polityczne, decyzje nie zawsze dobre dla ogółu obywateli.*
- *Chcą tylko dla siebie dobrze, kiedy są wybory dużo obiecują, co zrobią dla państwa, a nic nie robią.*
- *Chcą tylko jak najlepiej dla siebie, nie widać rezultatów ich pracy.*

- *Ciągle słyszy się o nowych aferach, a rząd, choć ma nieprzychylną opinię, za wszelką cenę chce się utrzymać przy władzy.*
- *I walczą o stanowiska, aby być popularnym i mieć jak najwięcej kasy, ale czasem reprezentują interesy swoich wyborców.*
- *Nie martwią się o Polskę, tylko o siebie.*
- *Panująca obecnie sytuacja w niektórych partiach jest nastawiona na osobistą korzyść, co nie znaczy, że w poprzedniej kadencji było inaczej.*
- *Panuje bałagan, nie dba się o ogół ludzi tylko o interesy partii.*
- *Panuje korupcja, ogólny chaos, wybuchają afery polityczne.*
- *Panuje totalny chaos i brat brata ustawia na stołek.*
- *Partie nie realizują w pełni programów politycznych i cechuje je hipokryzja.*

Negatywne oceny działalności partii przekładają się na późniejsze plany życiowe młodzieży. Tylko 9,4% uczniów szkół elitarnych i 8,6% z pozostałych liceów zamierza w przyszłości wstąpić do partii politycznej.

W oparciu o uzyskane oceny zaufania do poszczególnych instytucji opracowano indeks zaufania. Konstrukcję tego indeksu poprzedzono analizą czynnikową. Współczynnik KMO wyniósł 0,789. W wyniku analizy otrzymano trzy czynniki przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1

Macierz rotowanych składowych

Czy obdarzasz zaufaniem?	Składowa		
	1	2	3
Wiadomości w radio	0,884		
Wiadomości w TV	0,876		
Wiadomości w gazetach	0,811		
Parlament		0,871	
Partie polityczne		0,842	
Rząd		0,781	
Szkoły			0,624
Policję			0,621
Wojsko			0,618
Kościół			0,590
Władze Twojej gminy, miasta			0,503
Unię Europejską			0,499

Wyniki analizy czynnikowej pokazują dość klarowną strukturę. Można zauważyć, że instytucje skupione w poszczególnych czynnikach różni sposób oddziaływania na różne kategorie ludzi.

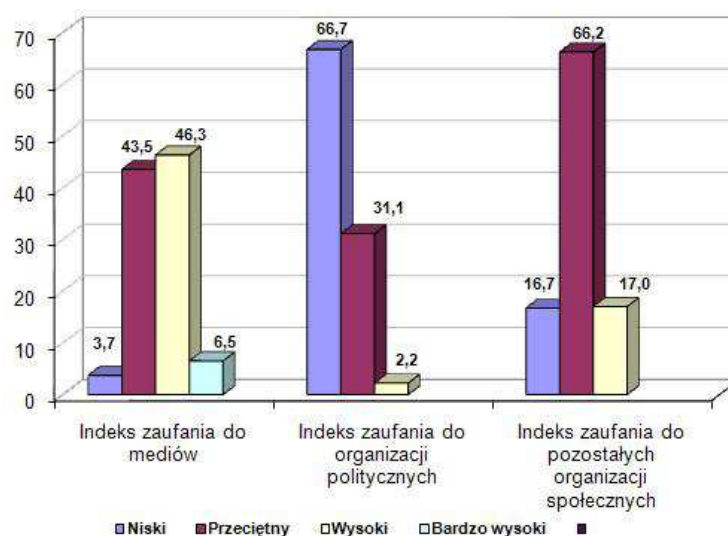
Pierwszy czynnik (główna składowa) skupił media, o które pytano badanych, a więc wiadomości w radio, TV i gazetach. Oddziałują one na różne kategorie ludzi poprzez różnorodną dziedzinę kultury. Posługują się informacją, perswazją, wpływają na emocje. Używają słowa, znaku plastycznego, muzyki. Czynnik ten nazwano „zaufaniem do mediów”.

Drugi czynnik grupuje centralne instytucje polityczne, bodaj najważniejsze dla funkcjonowania demokracji, tj. parlament, rząd, partie polityczne. Instytucje te zabezpieczają ciągłość państwa, a na kategorie ludzi oddziałują poprzez tworzenie prawa i zabezpieczenie jego przestrzegania. Czynnik ten nazwano „zaufaniem do instytucji politycznych”.

Trzeci czynnik określa zaufanie do pozostałych instytucji społecznych. Znalazły się tu takie organizacje, jak: szkoły, policja, wojsko, Kościół oraz władze gminy/miasta respondenta, Unia Europejska. Organizacje te mogą stosować różnorodne sposoby i metody oddziaływania na członków społeczeństwa i posługiwać się zróżnicowanymi środkami. Czynnik ten nazwano „zaufaniem do pozostałych instytucji społecznych”.

Słuszność dokonanego podziału wzmacnia analiza rzetelności. Współczynnik alfa Cronbacha dla poszczególnych indeksów wynosi odpowiednio:

0,831:0,805:0,656. Indeksy określają ogólny stopień aprobaty do instytucji społecznych. Powstały jako suma odpowiedzi odnoszących się do zaufania wobec instytucji, wchodzących w skład danego czynnika (indeksu). Uzyskane wyniki zostały podzielone na cztery poziomy, informujące o niskim, umiarkowanym, wysokim i bardzo wysokim zaufaniu do instytucji. Rozkład indeksów przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Indeksy zaufania do instytucji (w procentach).

Niespełna połowa licealistów (46,3%) wykazuje wysoki poziom zaufania do mediów, a 6,5% bardzo wysoki. Znaczący jest także odsetek młodzieży (43,5%) obdarzających media przeciętnym zaufaniem. Zaledwie 3,7% przejawia brak zaufania. Respondenci z obu kategorii liceów podobnie postrzegają media i nie ma znaczących różnic w przejawianym poziomie zaufania. Analizy wyników badań pokazują też, że płeć, wykształcenie rodziców i miejsce zamieszkania nie są czynnikami różnicującymi istotnie statystycznie zaufanie do mediów. Jednak można zaobserwować pewne różnice w ocenach uczniów. Dokonane analizy wskazują na współzależność między poziomem zaufania a wykształceniem ojców. Młodzież z rodzin, w których ojciec legitymuje się wykształceniem niskim częściej deklaruje umiarkowane zaufanie do mediów, podczas gdy dzieci mające ojców ze średnim i wyższym wykształceniem częściej informują o wysokim zaufaniu.

Indeks zaufania do instytucji politycznych, takich jak parlament, partie polityczne, rząd charakteryzuje największy odsetek niskiego zaufania – 66,7%. Także i w tym przypadku młodzież z obu typów liceów jest raczej

zgodna w swych poglądach, choć nieco bardziej krytyczni są uczniowie pozostałych liceów (licea elitarne – 62,6%; pozostałe – 68,4%). Wśród uczniów szkół elitarnych jest większy odsetek tych, którzy deklarują umiarkowane zaufanie do instytucji politycznych (licea elitarne – 36,2%; pozostałe – 28,9%).

Czynnikiem różnicującym istotnie statystycznie zaufanie do wyżej wymienionych instytucji okazała się płeć. Bardziej krytyczne wobec tych organizacji są dziewczęta: 69,7% spośród nich przejawia niskie zaufanie, podczas gdy wśród chłopców takich osób jest 61,4%. Natomiast chłopcy częściej (34,8%) niż dziewczęta (29,0%) informują o umiarkowanym zaufaniu.

Indeks zaufania do pozostałych instytucji (szkoła, policja, wojsko, Kościół, władze gminy/miasta, UE) wskazuje na zdecydowaną przewagę umiarkowanego zaufania badanych (66,2%). Niski poziom zaufania nieco częściej przejawiają uczniowie pozostałych liceów (18,3%) niż szkół elitarnych (12,8%), natomiast wysokie nieco częściej uczniowie liceów elitarnych (licea elitarne – 20,6%; pozostałe – 15,6%). Stosunek do tych instytucji nie jest różnicowany przez płeć, miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców i dotyczy to uczniów obu typów liceów.

Jak pokazują wyniki badań spośród rozmaitych instytucji, wojsko, Unia Europejska i media cieszą się najwyższym zaufaniem młodzieży, podczas gdy najniższym – organizacje polityczne, takie jak rząd, partie polityczne, parlament. Prawidłowość ta jest charakterystyczna dla uczniów z obu typów szkół. Młodzież nie jest odosobniona w swoich poglądach. Podobnie myślą i czują dorośli. Badania już od wczesnych lat 90. ukazują powyższą tendencję. W świetle wyników Europejskiego Sondażu Społecznego Polska wyróżnia się wśród innych krajów najniższą średnią poczucia zaufania do omawianych instytucji. Dotyczy to zarówno krajów postkomunistycznych (Czechy, Słowenia), jak i demokracji zachodnich (Niemcy, Dania, Norwegia) czy krajów europejskiego południa (Hiszpania, Grecja, Portugalia). Jest to istotne zagadnienie, ponieważ zaufanie do instytucji odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu się przekonań i postaw wobec demokracji. „Demokracja jest zwykle definiowana poprzez instytucje, które ustanawiają i zabezpieczają podstawowe prawa obywateli, a więc przede wszystkim ugrupowania polityczne, parlament i wymiar sprawiedliwości. Aby demokracja mogła w ogóle się utrzymać, konieczny jest pewien poziom zgody społecznej, na „reguły demokratycznej gry”. Innymi słowy – jak piszą K. Słomczyński i K. Janicka „[...] legitymizacja – rozumiana jako zdolność systemu społecznego do podtrzymywania przekonania, że istniejące instytucje polityczne są właściwe i godne zaufania – jest niezbędnym warunkiem dobrego funkcjonowania

demokracji”⁸.

W świetle naszych wyników badań, mimo krytycznej oceny funkcjonowania instytucji politycznych, ponad 60,0% badanych maturzystów ceni jednak demokrację bardziej niż inne formy rządów. Świadczyłoby to raczej o rozczarowaniu sposobem rządzenia krajem, a nie demokracją jako taką. Częściej cenią demokrację uczniowie szkół elitarnych (66,3%) niż pozostałych liceów (59,1%). Na uwagę zasługuje fakt, że zdecydowanie częściej młodzieży z pozostałych liceów jest obojętne, w jakim systemie politycznym żyje: 16,2% młodzieży z tych szkół i jedynie 2,2% z liceów elitarnych stwierdziła, że obojętne jest im to, czy rząd jest demokratyczny czy nie-demokratyczny. Licealiści określali ustrój w różny sposób, najczęściej jednak (57,9%) posługiwali się nazewnictwem formalnym (*demokracja, demokracja parlamentarna, republika parlamentarna, republika demokratyczna, ustrój parlamentarno-gabinetowy*). Czasem używali słownictwa niemającego nic wspólnego z nazwą jakiegokolwiek ustroju (*pseudodemokracja, pół-demokratyczny, zakłamana demokracja z elementami autorytaryzmu, chaos demokratyczny, demokracja dążąca do autorytaryzmu*).

W wypowiedziach młodzieży z obu typów szkół występują znaczące różnice. Określając ustrój w Polsce uczniowie ze szkół elitarnych (62,1%) częściej niż uczniowie z pozostałych liceów (55,9%) używali nazewnictwa formalnego.

Można sądzić, że dla części licealistów demokracja w Polsce jest na tyle ułomna, że jej wady czy wypaczenia wręcz utrudniają wyraźne zdefiniowanie ustroju. Pogląd ten może wynikać ze zbyt idealistycznego widzenia ustroju demokratycznego przez uczniów, niezwykle krytycznej oceny istniejącej sytuacji bądź z pewnego zagubienia i nieumiejętności sformułowania swego sądu. Mimo to, dalsze analizy pokazują, że niezależnie od typu szkoły, uczniowie podjęliby działania zmierzające do obrony demokracji w sytuacji jej zagrożenia. Najczęściej badani z obu typów szkół w obronie demokracji zdecydowaliby się na bardziej radykalne działania: udział w manifestacjach ulicznych (licea elitarne – 62,9%; pozostałe – 62,1%) i udział w strajkach protestacyjnych (licea elitarne – 50,6%; pozostałe – 53,3%). Różnice dotyczą odsetka osób niezdecydowanych, wybierających odpowiedź *trudno powiedzieć*. Takich osób jest więcej wśród uczniów pozostałych liceów. Stanowią oni jedną trzecią badanych z tych szkół, a wśród uczniów szkół elitarnych – jedną piątą.

⁸K. SŁOMCZYŃSKI, K. JANICKA, *Strukturalne uwarunkowania postaw prodemokratycznych: analizy międzykrajowe*, [w]: *W środku Europy? Wyniki Europejskiego Sondażu Społecznego*, red. H. DOMAŃSKI, A. OSTROWSKA, P. B. SZTABIŃSKI, wyd. IFiS PAN, Warszawa 2006, s. 85.

Uczniom zadano też pytanie otwarte dotyczące propozycji zmian w Polsce. Udzielone odpowiedzi wskazują na konsekwencję poglądów młodych ludzi. Najwyższy odsetek badanych (42,5%) w celu poprawienia sytuacji w Polsce zmieniłby rząd i polityków. Na drugim miejscu (18,5%) znalazły się osoby, które zmieniłyby wszystko lub prawie wszystko. Niemały odsetek respondentów (16,7%) nie potrafił bądź nie chciał udzielić odpowiedzi. Wśród nich znaczna część to osoby, dla których forma ustroju w Polsce nie ma znaczenia.

Mimo zróżnicowanego zaufania do instytucji, większość młodzieży ceni demokrację bardziej niż inne formy rządów. Oceny pozytywne częściej są wyrażane przez uczniów liceów elitarnych niż pozostałych. Wśród uczniów szkół elitarnych jest też mniej obojętnych wobec typu ustroju niż wśród uczniów pozostałych liceów. Nieco częściej też niż ich rówieśnicy z pozostałych liceów przejawiają zaufanie do instytucji takich jak parlament, partie polityczne, rząd, szkoła, policja, wojsko, Kościół, władze gminy/miasta i UE. Płeć, miejsce zamieszkania i wykształcenie rodziców w zasadzie nie różnicują poziomu zaufania młodzieży licealnej do podmiotów działających w sferze publicznej. Z pewną ostrożnością można wnosić, że środowisko rodzinne nie jest źródłem nastawienia licealistów do demokracji i jej instytucji i że są one już traktowane przez badanych (niezależnie od środowiska, z którego pochodzą) jako naturalna rzeczywistość. Być może źródeł różnic należy poszukiwać w zainteresowaniach młodzieży, w poziomie jej wiedzy i w sprzyjającym wpływie środowiska szkolnego wobec demokracji w wymiarze afektywnym, dotyczącym zaufania do podmiotów publicznych. Jak donoszą wyniki, środowisko szkół „elitarnych” sprzyja redukcji uczniów o niskim poziomie zaufania przy jednoczesnym sprzyjaniu poszerzania się grona młodzieży mającej umiarkowane zaufanie do instytucji.

Elżbieta Papiór, Martyna Roszkowska

**CONFIDENCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN
INSTITUTIONS**

Abstract

Sociological literature expresses views that the key to efficient democracy lies in building social capital. Social trust is an essential constituent of social capital, in particular trust in political parties and political institutions associated with the executive (government, police, military), the legislative (parliament), and the judiciary (prosecutor's office, courts, constitutional tribunal) branch. According to many researchers, trust put in these institutions plays a major role in the development of beliefs and attitudes towards democracy. The article presents views and assessments on the functioning of social institutions in Poland given by secondary school graduates from Zielona Góra.